

Oponentský posudek na bakalářskou práci: Klíčové faktory pocitu bezpečí queer osob v kontextu queer prostorů

Autorka práce: Štěpánka Navrátilová

Autor posudku: Mgr. Radek Carboch Ph.D.

Bakalářská práce Štěpánky Navrátilové prozkoumává zajímavý a relevantní sociálně-vědný problém vztahu mezi utvářením prostorů a osobních identit. Klade si hlavní výzkumnou otázku: Jaké faktory ovlivňují pocit bezpečí queer osob v queer prostorech a jak se liší zkušenosti osob různých genderových identit a sexuálních orientací?

Z textu práce je zřejmý autorčin živý zájem o zkoumanou problematiku i její zvýšená citlivost k možným etickým úskalím a mocenským asymetriím v prozkoumávaném empirickém poli, což se ukazuje s ohledem na zvolený výzkumný problém jako významné. Autorkou deklarovaný emancipační potenciál výzkumu – přiznaný záměr dát zaznít menšinovým, často vylučovaným hlasům – zásadně utvářel metodologii výzkumu a komunikační partnerstvo se tak i ve vztahu s tím stává spoluautorstvem výzkumu. Spolu se snahou o participativní pojetí výzkumu je třeba vyzdvihnout i citlivé používání jazyka, respektujícího genderovou rozmanitost i fluiditu prozkoumávaných identit.

Dalším výraznou charakteristikou posuzované práce je snaha o komplexní uchopení zkoumaného problému. Autorku zajímá, jak se bezpečné queer prostory utváří fyzicky i symbolicky, zohledňuje sociální, psychologickou i geografickou rovinu problému. Práce je členěna do tří bloků a snaha o zachycení problému v jeho komplexitě prostupuje teoretickou, metodologickou i analytickou částí. Každá z částí je zpracována pečlivě, sama o sobě je soudržná, každá se zaměřuje na důležité aspekty výzkumu. Zároveň, části jsou smysluplně provázány, i když potenciál některých nástrojů představených v teoretické části byl při analýze využit jen částečně.

V teoretické části je vyjasněn pro práci zásadní pojem queer i teoreticky vykresleny specifika formování queer prostorů v heteronormativním světě, včetně jejich vztahu k formování a prožívání queer identit. Představená teoretická východiska se podařilo celkem úspěšně propojit s metodologií výzkumu a jejich přínos pro výzkum je u většiny z nich zřejmý i v analytické části. Jako významná se ukazuje především teorie intersekcionality, která zásadně spolu-utvářela metodologickou i analytickou část. Druhým významným inspiračním zdrojem jsou východiska interakcionismu v pojetí Erwinga Goffmana, která do práce vstupují především skrze jeho pojetí zvládnání stigmatu a také spolu s Gilly Hartal, která navazuje na Goffmana a rozpracovává nástroj interpretačních rámců bezpečných queer prostorů. Obě zvolená teoretická východiska – intersekcionalita a interakcionismus – dávají s ohledem na zkoumaný problém smysl, nicméně, použita takto společně vytvářejí značné napětí.

Teorie intersekcionality, alespoň tak, jak je představena v práci, předpokládá existenci daných diskriminačních struktur, které působí ve svém propojení. Co je ale důležité, již dopředu se ví, co působí

a co je problém. S interakcionismem se zajímáme spíše o to, jak aktérstvo vytváří a udržují své světy v interakcích a o působících strukturách, toho předem příliš nevíme. Chceme po aktérstvu, aby nám ukázalo, jaké struktury, jakým způsobem a jak na ně působí, co je pro něj významné, jak na takové působení odpovídá. Uvedené napětí je zjevné v metodologické části a prostupuje samozřejmě také analýzou.

Autorka pojala metodologii výzkumu kreativně. Pro vizualizaci rozdílných dimenzí využila nástroje Relief Maps, do kterého aktérstvo, tedy spolu-autorstvo výzkumu, vymezovalo queer prostory a zanašelo zkušenosti útlaku a úlevy, v předem vybraných typech prostorů – domov, veřejný prostor, veřejná doprava, zdravotní centra, vzdělávací centra, virtuální prostory, queer bar, festival Pride. Zároveň se spoluautorstvo také situovalo pomocí intersekcionalistického dotazníku. Záznamy v mapách a dotazníku sloužily později jako podklady pro detailnější výzkumné rozhovory a jsou představeny v individuálních profilech spoluautorstva na začátku analytické části.

Metodologie je na jednu stranu vedena snahou o vytvoření prostoru pro běžně umlčované, či neslyšené hlasy, je zřejmý zájem o vytvoření výzkumného prostoru, v kterém by mohly být takové hlasy volně artikulovány. Je tedy zřejmá autorčina snaha jít participativně spolu s aktérstvem. Nicméně, souběžně s tím, jak autorka usiluje o zachycení strukturálních nerovností v jejich šíři, vede spoluautorstvo, aby problematice rozumělo spolu s ní, skrze teorii intersekcionality a s ní spojenou normativní klasifikací. Pokud nazývám někoho spoluautorem, mohl bych se zajímat také o jeho/její/jejich teorie a rozumění problematice. Důležitá přednost kvalitativního výzkumu spočívá mimo jiné právě v možnosti prozkoumat, jak aktérstvo tvoří, skládá a udržuje své světy, jak to v praxi dělá i jak tomu rozumí.

V této souvislosti musím zmínit především dotazník, v kterém se chce po každém účastníkovi výzkumu, aby se skrze něj situoval ve vztahu ke známým strukturálním nerovnostem. Jednotlivé rubriky se ptají na věk, gender, sexualitu, zdravotní postižení, rasu/etnicitu, sociálně-ekonomickou třídu a náboženství. Autorka nabízí spoluautorstvu také na výběr z možných variant. U mnohých z nich se čtenář musí ptát, proč byly vybrány zrovna tyto možnosti odpovědí, a ne nějaké jiné. U některých rubrik dotazníku není ani příliš jasné, co se přesně pojmy myslí. Nevím například, proč se ptát na rasu a etnicitu – aniž bychom věděli, co který pojem znamená a jaký je mezi nimi rozdíl – a neptat se na národnost. U jednotlivých profilů aktérstva si potom můžeme přečíst, že „je bílé rasy“, či „je bělošské rasy“. V analýze ale není nijak přesvědčivě ukázáno, jak situovanost v rasistickém diskursu souvisí s utvářením bezpečných queer prostorů, ani formováním queer identit.

Jakkoliv analýza vedená teorií intersekcionality směřuje místy spíše k mechanickému sčítání nerovností, výzkum přináší celou řadu zajímavých zjištění. Základní analytické zaměření poskytují autorce jednotlivé typy prostorů, každému z nich je věnována jedna podkapitola. Zajímavé mi přijdou především popsané nejednoznačnosti. Pro někoho se bezpečným queer prostorem stává domov,

zatímco pro jiné je místem diskriminace a útlaku. Queer bary nemusí být bezpečným prostorem, pokud jsou v nich ustavené místní hierarchie a nemáte dost peněz. Anebo pokud jste věřící a v queer podnicích kvůli tomu zažíváte diskriminaci. Pro někoho jiného může být bezpečný queer prostor téměř jakýkoliv prostor, důležité je mít kolem sebe chápající komunitu queer lidí.

V každém z popisovaných typu prostorů jsou, na základě výpovědí spoluautorstva, načrtnuta specifika utváření daného místa jako bezpečného queer prostoru. Autorka poukazuje na komplexnost a dynamiku problematiky, jedinečný kontext, subjektivní zkušenosti a provázané působení strukturálních nerovností. I když závěr přináší některá důležitá zobecnění – o bezpečném queer prostoru jako místu, na kterém není zpochybňována genderová identita a sexuální orientace, kde se může člověk autenticky sebe-vyjádřit, či kde nezažívá násilí – ve svém celku působí výsledky výzkumu fragmentovaně a říkají si o dotažení analýzy. Možná lépe uchopené *rámc*e bezpečných queer prostorů G. Hartal, představené v teoretické části, k tomu mohly dobře posloužit. Při analýze ale nebyl jejich potenciál plně využit.

V některých podkapitolách věnovaných jednotlivým typům prostorů by bylo dobré ukázat zmiňované diskriminující struktury. Pokud jsou zde nějaké struktury, tak působí na jednání lidí a lidé ve vztahu k těmto strukturám a skrze ně jednají. V některých popisech a analýzách je strukturální rozměr konstatován, ale empiricky je téměř neviditelný. V textu se potom mluví o různých lidech s různými přístupy, jako by přístup lidí k problematice genderu byla otázka jen jejich dobroty, či informovanosti. Například u zdravotnických zařízení by dávalo smysl zaměřit se více na vztah mezi naturalizovaným pojetím genderu v přírodních vědách a lékařské praxi a žitým pojetím genderu spoluautorstva. Podobně, ve školských zařízeních, nemělo by se zvažovat, o jakou školu jde, jaké vědění se tam předává a jak to souvisí s – v textu zmiňovanou – reprodukcí heteronormativity?

Autorka zároveň využívá v principu interakcionistické přístupy jako „proplouvání“ E. Goffmana, „maskování“ K. Yoshima či „coming out“ E. K. Segwick k porozumění individuálním strategiím zvládnutí diskriminačních tlaků. I tímto způsobem se do analýzy dostává agence spoluautorstva, skrze niž se výsledný obraz problematiky stává plastičtější a barevnější. V této souvislosti je jen škoda, že se závěry výzkumu nepovedlo přesvědčivěji napojit na současné sociálně-vědné debaty problému, jakkoliv autorka v textu celé práce aktivně komunikuje se závěry aktuálních studií M. Pitoňáka.

Část z výše zmíněných výhrad se dotýká obecnějších, ale ústředních problémů kvalitativního výzkumu v sociálních vědách, jako je otázka vztahu mezi individuální agencí a širšími neosobními strukturami, či problematika vztahu mezi podezíravým, spíše kritickým pojetím a konstruktivistickým, spíše reparativním pojetím výzkumu. Jsou míněny především jako doporučení pro další rozvíjení výzkumu v této oblasti a neměli by žádným způsobem zastírat skutečnost, že se Štěpánce Navrátilové

podářilo realizovat zajímavý výzkum, který zprostředkovává vřled do sociálně-vědně relevantní i politicky a eticky aktuální problematiky.

V kvalitně zpracované bakalářské práci přinesla odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Autorka při psaní práce využila množství teoretické literatury i aktuálních studií, včetně cizojazyčných, u kterých se jí daří nacházet pro její text relevantní souvislosti. Na použité zdroje v celém textu také konzistentně odkazuje. Práce má přehlednou grafickou úpravu, argumentace je dobře sledovatelná. Práce je psána srozumitelným jazykem, i když případná oprava několika gramatických drobností a překlepů by jazykovou úroveň práce ještě posunula. Práce má také předepsaný rozsah a obsahuje všechny předepsané náležitosti. Ve vztahu s tím doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnocení mezi **výborně** a **velmi dobře**.

Otázka k obhajobě: Na začátku analytické části přecházíte ve způsobu vyprávění z er-formy, v které je psána teoretická část, k ich-formě, v níž jsou psány metodologická i analytická část. Změnu vysvětľujete přihlášením se k vlastní situovanosti. Takový posun vysvětľujete a dává smysl. Nicméně, takto teoretická část působí jako svébytný svět, objektivní, viděn božsky – odnikud, který stojí v nějaké opozici ke světu prakticky žitých a tedy vždy nějak situovaných subjektivit. Bylo by možné psát podobně situovaně také teoretickou část? Pokud ano, v čem by se lišila? Pokud ne, vysvětľete prosím proč.

V Praze 8. 9. 2025

Mgr. Radek Carboch Ph.D.

Nicméně, vazba mezi teoretickou